

Asya Studies

Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar
Year: 6 - Number: 20 p. 157-168, Summer 2022

Kastamonu Yılanlı Darüşşifa Taç Kapısının Korunma Sorunları ve Mevcut Durum Tespiti*

Problems of Conservation and the Current Situation of Kastamonu Yılanli Hospital Crown Gate

DOI: <https://doi.org/10.31455/asya.1086926>

Araştırma Makalesi /
Research Article

Makale Geliř Tarihi /
Article Arrival Date
13.03.2022

Makale Kabul Tarihi /
Article Accepted Date
13.05.2022

Makale Yayın Tarihi /
Article Publication Date
30.06.2022

Asya Studies

Öğr. Gör. Dr. Işılay Konak
Kastamonu Üniversitesi,

Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi,
Sanat Eserleri Konservasyonu ve
Restorasyonu Bölümü,
isilaykonak6@gmail.com

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0003-1443-243X>

* "COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri" beyanları: Bu çalışma için herhangi bir çıkar çatışması bildirilmemiştir. Bu çalışma için etik kurul onayı gerekmemektedir.

Öz

Batı Karadeniz bölgesinde yer alan Kastamonu şehri, sahip olduğu stratejik konum, tarihî altyapı, iklimsel uygunluk vb. sebeplerle tarihî süreçte pek çok medeniyete yurt olmuştur. Bu vesileyle medeniyetlerin kültürel altyapılarının, sanatsal beğenilerinin, teknolojik gelişmelerinin temel kodlarını taşıyan ve farklı amaçlar için inşa edilmiş mimari örneklerine de ev sahipliği yapmıştır. 13. yüzyıl Anadolu Selçuklu taş süsleme sanatının nitelikli özelliklerini taşıyan, Kastamonu'nun tek; Anadolu'nun ise en eski şifahanesi olan Yılanlı Darüşşifası, bu mimari mirasın kısmen de olsa günümüze ulaşan önemli örneklerinden biridir. Anadolu'daki darüşşifalarla birlikte tıbbi mistik folklor uygulamaları ve kullanımları, efsaneleri, Kastamonu mimarisi, inanç turizmindeki yeri, taç kapı süslemeleri ve cephe düzeni vb. açılardan çalışmalara konu edilen Yılanlı Darüşşifasının ve taç kapısının mevcut durumu belgelenecek koruma-onarım bağlamında değerlendirilmemiştir. Yılanlı Darüşşifası koruma ve onarımına ilişkin ulaşılan bilgiler, sadece müdahale tarihlerinin belirtildiği ancak yapılan uygulamalar hakkında detaylı bilgi verilmeyen, oldukça kısıtlı içerikteki bilgilerdir. Yapılan inceleme ile bu konudaki eksikliğin giderilmesine katkı sunulması amaçlanmıştır. Bu doğrultuda ele alınan çalışmada, Yılanlı Darüşşifası taç kapısının tarihine, mimarisine ve süsleme özelliklerine kısaca değinilmiş; ulaşılan kaynaklardan restorasyon geçmişinin incelenmesi yapılmış, derlenen bilgiler ışığında, taç kapının mevcut durumunun tespiti yapılmış ve korunma sorunları değerlendirilmiştir. Elde edilen bilgilerin, yapının tespit edilen korunma sorunlarına yönelik ihtiyaç duyulan koruma-onarım uygulamalarının belirlenmesinde de katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kastamonu, Yılanlı Külliyesi, Selçuklu Taç Kapı, Koruma, Onarım

Abstract

The city of Kastamonu, located in the western Black Sea region, has been home to many civilizations in the historical process due to its strategic location, historical infrastructure and favorable climate. For this reason, it was also home to architectures that carried the basic codes of the cultural infrastructures, artistic tastes and technological developments of civilizations and were built for different purposes. Yılanlı Hospital, which is the only hospital in Kastamonu and the oldest hospital in Anatolia with 13th century Anadolu Selçuklu stone decoration art feature, is one of the important examples of this partially surviving architectural heritage. Yılanlı Hospital and its crown gate, hospitals in Anatolia, medical mystical folklore practices and uses of hospitals, their legends, Kastamonu architecture, their place in faith tourism, crown gate decorations and facade layout etc. It has been the subject of studies in terms of different aspects, but it has not been studied in the context of protection-repair and documenting its periodical current situation. The information about the protection and repair is very limited information that does not give details about the applications made by specifying only the date. With our study, it is aimed to contribute to the elimination of the aforementioned deficiency. In this context, the history, architecture and decorative features of the portal of Yılanlı Hospital were briefly mentioned, and the restoration history was examined from the sources reached. Then, with the information obtained, the current situation of the crown door was determined and thus the protection problems were evaluated. It is thought that the collected information will contribute to the documentation of the current conservation status of the building and to the determination of the urgently needed protection-repair practices for the identified conservation problems.

Keywords: Kastamonu, Yılanlı Complex, Seljuk Crown Gate, Conservation, Restoration

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

Konak, I. (2022). Kastamonu Yılanlı Darüşşifa Taç Kapısının Korunma Sorunları ve Mevcut Durum Tespiti. *Asya Studies-Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar*, 6(20), 157-168.

GİRİŞ

Kastamonu'nun tek; Anadolu'nun ise en eski şifahanesi olan Yılanlı Darüşşifası, 13. yüzyıl Anadolu Selçuklu taş süsleme sanatının da en önemli örneklerinden biridir. Eser; tıbbi mistik folklor uygulamaları ve kullanımları, efsaneleri, Kastamonu mimarisi içindeki yeri, inanç turizmindeki yeri, taç kapı süslemeleri ve cephe düzeni vb. açılardan çalışmalara konu edilmiştir ancak Darüşşifanın ve taç kapısının mevcut durumunun belgelemesi ve koruma-onarım bağlamında detaylı değerlendirilmesi yapılmamıştır. Bu konudaki eksikliğin giderilmesine katkı sunulması amacıyla ele alınan çalışmada, Yılanlı Darüşşifası taç kapısının tarihi, mimarisi ve süsleme özellikleri araştırılmış; ulaşılan kaynaklardan restorasyon geçmişinin incelenmesi yapılmıştır. Derlenen bilgiler ışığında, taç kapısının mevcut durumunun tespiti yapılmış ve korunma sorunları tanımlanmıştır. Korunma sorunlarına yönelik ihtiyaç duyulan uygulamalarının belirlenmesinde katkı sağlayacak öneriler sunulmuştur.

Kastamonu il merkezi, Hekkebirler Mahallesi, Yılanlı Cami Sokağı'nda, 294 ada 3 parselde bulunan Yılanlı Darüşşifası, özgününde cami, imaret, iki şadırvan ve türbenin bulunduğu yapı topluluğundan oluşan külliye'nin bir parçasıdır¹ (Çifci, 1995: 13; Behçet, 1998: 50, KVBM [Kastamonu Vakıflar Bölge Müdürlüğü], 2009: 17). Külliye'den günümüze, (yeniden yapılan) camisi, şadırvanları, türbesi ve kısmen darüşşifa taç kapısı ulaşabilmiştir. Mevcut hâliyle bir kısmı taç kapı üzerine oturacak şekilde inşa edilen muhdes eklenti bir de konut bulunmaktadır. Külliye'nin günümüzdeki mevcut yerleşimi itibarıyla; yapı topluluğunun merkezinde cami, caminin doğu bitişiğinde içerisinde yirmi beş adet sandukanın yer aldığı ve Abdulfettah-ı Veli ismiyle anılan türbe, batısında ise kişi mülkiyetine ait olan konut yer almaktadır. Camiye bitişik konutun batı tarafında ise kısmen günümüze ulaşan anıtsal darüşşifa taç kapısı yer almaktadır. Caminin doğu tarafından türbeye bitişik minare bulunur. Külliye bahçesinde iki adet şadırvan görülmektedir. Bunlardan birisi giriş kapısı karşısında, kible aksında ve oval planlıdır. Bu şadırvanın güney-doğu tarafında ise yuvarlak planlı ve daha küçük ölçülü diğer şadırvan bulunmaktadır (Fotoğraf 1).

Fotoğraf 1: Yılanlı Külliye, Genel Görünüş

Çalışmaya konu olan Yılanlı Darüşşifası, Kastamonu'nun tek şifahanesi ve en eski tarihli yapılarından olup Anadolu'nun en eski hastanelerinden biridir. Taç kapısının üzerinde yer alan kitabelerden anlaşıldığı üzere 1272-73 tarihinde, Muiniddin Süleyman Pervane'nin oğlu Alaattin Ali tarafından inşa ettirilmiştir. Yapının mimarının ise Küherbaş ibn Abdullah'ın gözetimindeki Mimar Sa'id el-Kayseri olduğu anlaşılmaktadır (Ünver, 1938: 22; Yaman, 1935: 86-87; Gürkan, 1972: 44). Darüşşifa olarak inşa edilen yapının sicil kayıtlarında aktarıldığı üzere medrese olarak anıldığı ve tarihi süreçte dergâh, tekke ve zâviye olarak da kullanıldığı anlaşılmaktadır (Güzey, 2010: 686). Külliye'de 1837 tarihinde çıkan yangından sonra ağır şekilde tahrip olan ve önemli bir kısmını kaybeden darüşşifa yapısının özgün plan tipi hakkında kesin bir şey söylemek mümkün değildir. Ancak yapının günümüze

¹ Yılanlı Külliyesi hakkında geniş bilgi için bkz. Ünver, 1940; Ünver, 1938; Çifci, 1995; Behçet, 1998; Gökoğlu, 1952; Özgen, 2018; Güzey, 2010; Dökmetaş, 2019; Bakır ve Göksen, 2019; Yeni ve Çetin, 2017; İbret, Aydınöz ve Uğurlu, 2015; Tanrısever, Pamukçu ve Saraç, 2019; Çetinkaya, 2019; Güzel, 2018; Kamarlı, 2018; Çubukçu, 2019; Cantay, 1992.

ulaşan taç kapısından ve yakın dönemde yapılan diğer yapılar ile olan benzerliklerinden yola çıkarak fikir yürütülebilir. Konya Sırçalı Medrese taç kapısı ile Kayseri Karatay Han iç taç kapısı benzer özellik gösteren düzene sahiptir. Buradan yola çıkarak Darüşşifa'nın orta avlu etrafında gelişen revaklar ve hücre dizinlerinden oluştuğu düşünülebilir (KVBM, 2009: 25).

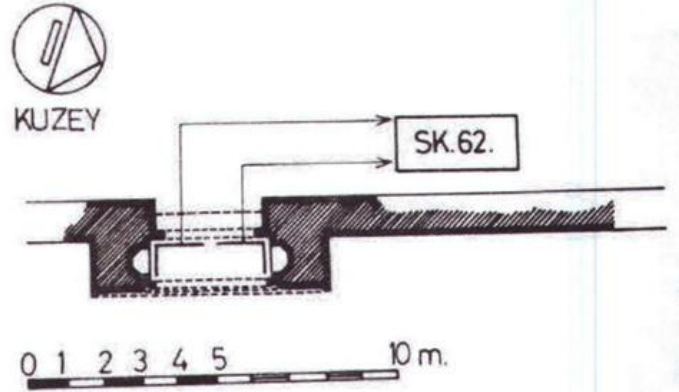
Günümüze kayıplarla kısmen ulaşan anıtsal taç kapının yapısal ve bezeme özellikleri şöyledir;

Taç kapı, 4 x 2,5 m ölçülerinde olup yuvarlak beşik tonozlu taç kapılar grubunda yer almaktadır (KVBM, 2008: 2). Tam merkezde geçme kilit taşından yapılmış, basık kemerli bir girişi bulunmaktadır. Bu kemerin hemen üzerinde ortasında kıvrık dallar ve rumilerden oluşan düzenlemeye sahip bir bölüm ve bu bölümün sağ ve solunda da kitabe kuşağı yer almaktadır. Bu kitabe kuşakları, sağdan ve soldan tonozun her iki yan yüzünde devam etmektedir. Ortadaki kıvrık dal ve rumi düzenlemeli taşların sonraki onarımlarda eklendiği düşünülmektedir (Behçet, 1998: 49). Bu kitabe kuşağının tam üzerinde dilimli yarım madalyon formunda, sülüs yazı ile yazılmış, yedi satırdan oluşan yapının kitabe panosu bulunmaktadır. Bu pano düzgün kesme taşlarla dilimli formda çevrelenmiştir. Kitabe panosunun üstünde sağ ve sol köşelerinde ise merkezde altıgen yıldız formulu gül bezekler yer almaktadır.

Yaklaşık 1 m derinliğindeki yuvarlak beşik tonozunda herhangi bir bezeme bulunmamaktadır. Tonozun altında, sağ ve sol kenarlarda mihrabiyeler yer almaktadır. Mihrabiyeler birbiriyle benzer düzenlemeye sahip olup, dış kenardan sütuncelerle sınırlandırılmıştır. Beş sıra mukarnaslı kavsaraya sahip olan mihrabiyelerin üst köşelerinde de yine geometrik düzenlemeli gül bezekler bulunmaktadır. Mihrabiyeler dıştan geniş ve geometrik düzenlemeli kuşaklarla üç yönden çevrelenmiştir. Sütunceler geometrik formlarla, sütunce başlıkları ise geniş lotus yapraklar ile tezyin edilmiştir. Köşe sütuncelerin üstünde kapı kemerine kadar devam eden düz bir silme yer almakta, silmelerin üzerinde de kıvrık dal ve hürde rumilerden oluşan bordür uzanmaktadır.

Taç kapının önyüzünde, ortada sütunceler üzerinde yükselen tonoz kuşatma kemeri, kıvrık dal ve rumilerden oluşan tepelik formulu düzenleme ile donatılmıştır. Ön yüzün sağ ve sol kenarlarında, ortadaki geniş, her iki yandakiler biraz daha dar olmak üzere üç sıra kuşak yer almaktadır. Bu süsleme kuşaklarından sağ ve solda yer alanlar bitkisel, orta kuşak ise geometrik düzenlemelidir. Bu üçlü kuşak grubunun kapı üstüne gelen kısmı günümüze ulaşmamıştır. Taç kapı ön yüz düzeni her iki yandan, ortası bir miktar dışa taşkın, bir sıra düzgün kesme taş sırasıyla sonlandırılmıştır (Plan 1).

Plan 1: Yılanlı Darüşşifası Taç Kapı Planı

Kaynak: Sönmez, 1995: 67; Akt, Yeni ve Çetin, 2017: 492

Darüşşifanın da içinde bulunduğu külliye yapıları zaman içinde farklı etkenlerle bozulmalara uğramış ve onarımlar geçirmiştir. Bu onarımların detaylarına çok fazla ulaşılamasa da 1837 tarihinde çıkan yangın sonrasında Sultan Mahmut tarafından, 1853-54 tarihlerinde yaptırılan bilinmeyen ve 1891 tarihinde ise Sultan II. Abdülhamit tarafından onarım gördüğü anlaşılmaktadır (Behçet, 1998: 56; Bakır ve Gökşen, 2019: 99).

1924 tarihine kadar Kadiri Tarikatı'na ait tekke olarak kullanıldığı bilinen yapının, 1925 tarihinde tekke ve zaviyelerin kapatılması kanunu gereği işlevine son verildiği, sonrasında bakımsızlıktan harap duruma düşen yapı topluluğunun ayakta kalan kısımlarının farklı tarihlerde vakıflar idaresince satılığa çıkarıldığı bilgisi kaynaklarda aktarılmaktadır. O dönemde Hasip Yılanlıoğlu (Kadiri Dergahı'nın son şeyhinin oğlu) tarafından caminin satın alındığı, 1952-54 tarihinde yine Yılanlıoğlu tarafından

onarılarak Vakıflar adına tescil edilip tekrar ibadete açıldığı, 1982 tarihinde de başka bir müdahale gördüğü aktarılan diğer bilgilerdendir (Behçet, 1998: 56; Çifci, 1995: 16-17; KVBM, 2009: 25-92).

2006 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından yeniden restore edilen yapı topluluğunun (<https://www.yeniakit.com.tr/>), 2009 tarihinde ise taç kapının sol iç yan köşesinde teknik kazı çalışması yapılmış ve kapının zemin kotu tespit edilmiş, Kastamonu Vakıflar Bölge Müdürlüğüne “Rölöve & Restitüsyon & Restorasyon Projesi” hazırlanmıştır.

Hazırlanan proje raporuna göre cami, türbe ve taç kapı üzerine oturan konut için zeminlerin tasfiye edilmesi, sıva ve boya raspalarının yapılması, muhdes eklerin kaldırılması, gerekli görülen yerlerde malzemede yenilemeye gidilmesi, gerek olmayan yerlerde özgün malzemenin sağlamlaştırılması ve koruyucu uygulanması gibi kararlar alınmış ve uygulanmıştır (KVBM, 2009: 27-29; Yeni ve Çetin, 2017: 481).

Anlaşıldığı üzere 1837 tarihinde külliye de çıkan yangının ardından onarım kayıtlarında taç kapıya ilişkin herhangi bir onarım bilgisine ulaşılamamıştır. Bu durum bağlı bulunduğu darüşşifanın tamamen yıkılmış olmasına bağlanabilir. Tarihi süreçte taç kapı için en uygun koruma, onarım ve işlevlendirmenin de tam üzerine oturtulan konuta kaide olması şeklinde düşünüldüğü ve uygulandığı anlaşılmaktadır.

Darüşşifa taç kapısının koruma-onarımına ilişkin ilk ve tek kayıt, 2009 yılına aittir. Külliye yapılarına yönelik hazırlanan rapordan hariç, taç kapı için ayrı bir “Rölöve & Restitüsyon & Restorasyon Raporu” hazırlanmıştır. Hazırlanan raporda “...07.02.2009 tarihinde, taç kapının giriş yönündeki, sol iç yan köşesinde teknik kazı çalışması yapılmıştır. Yapılmış olan teknik kazı çalışması neticesinde; taç kapının zemin kotu tespit edilmiştir. Aynı zamanda taç kapı üzerinde yer alan sütüncelerin nereye kadar devam ettiği, bu sütüncelerin kaidelerinin nasıl ve ne şekilde olduğu yapılmış olan teknik kazı neticesinde belirlenmiştir. Kazı çalışması tamamlandıktan sonra ise, taç kapının gerekli yerlerinden ölçü alınmıştır. Tüm bu veriler ışığında Yılanlı Darüşşifası Taç Kapısı’nın, 3x4x5 üçgeni oranları ele alınarak yapıldığı tespit edilmiştir” bilgileri aktarılmıştır (KVBM, 2008: 7) (Fotoğraf 2, 3).

Fotoğraf 2: Taç Kapısı, Kazı Çalışması

Fotoğraf 3: Taç Kapısı, Kazı Çalışması

Kaynak: KVBM, 2008: 8

Ayrıca raporda, taç kapının ve yan duvarlarının mevcut durumunun sağlamlaştırılması ve yapısal bozulmalara sebep olan etkenlerin giderilmesi gerektiği, özgün durumu dikkate alınarak eksikliklerin uygun malzeme ile tamamlanması ve yeni bozulmaları önleyecek tedbirler alınması gerektiği vurgulanmıştır.

Yapılacak işlemler ise;

“Yüzeyler çürütülerek kesme taşla kaplama yapılacaktır ve ince tarakla taranacaktır,

-Derzler ve çürüyen kısımlar itinalı raspa edilerek yeniden horasan harçlı ile düz derzlenecektir.

-Çimentolu derzler itinalı raspa edilerek yeniden horasan harçlı derzle derzlenecektir. Diğer kısımların tamamında hafif yüzeysel temizlik yapılacaktır,

-Yüzeyler hafif çürütülerek taş tozu ile imitasyon kaplama yapılarak ince tarakla taranacaktır.”

şeklinde sıralanmıştır (KVBM, 2008: 20).

Özgün bütünlüğünü önemli ölçüde koruduğu gözlenen taç kapının bağlı bulunduğu yan duvarlarından sağ taraf örgülerinin bir kısmı mevcut olmakla birlikte sol taraf örgüleri taç kapının bitimi hizasından itibaren yıkılmıştır. Günümüze ulaşan özgün taç kapı parçaları ise farklı etkilere-faktörlere bağlı olarak önemli ölçüde bozulmalara uğramış durumdadır. Bozulmalara; kar, yağmur, rüzgâr, sıcaklık,

nem gibi doğal ve iklimsel faktörlerle, beraberinde onarımlarda hatalı malzeme kullanımı ve uygulamaları, yangın, bakımsızlık, kasti zarar gibi insani faktörlerin yol açtığı anlaşılmaktadır.

Taç kapıda tespit edilen bozulmaları; yapısal sorunlar, malzeme bozulmaları ve özgün yapıya risk oluşturan sorunlar olmak üzere üç başlık altında incelemek mümkündür:

YAPISAL SORUNLAR

Taç kapı örgüsünü tehdit eden bozulmaları içermektedir. Bunlar özgün birim malzemede ve örgü bölümlerinde görülen kayıplar ile harç kayıpları şeklinde tespit edilmiştir.

Birim Malzemelerde ve Taç Kapı Örgü Bölümlerinde Görülen Kayıplar

Taç kapının bağlı bulunduğu yan destek duvarlarında ve taç kapının üst kısmında yangına, çevre şartlarına, bakımsızlığa ve kullanıma bağlı olarak meydana gelen bozulmalar, özgün birim malzemesinin kayıplarına yol açmış ve bu kayıplar zaman içinde ilerleyerek bu malzeme ile oluşturulan örgülerdeki kayıpları da beraberinde getirmiştir. Bozulma biçimleri, yan duvar örgülerinde tamamen dökülme-yıkılma şeklinde iken (sağ taraf duvar örgülerinin bir kısmı hariç), taç kapı üzerinde birim malzeme kaybı sonucu özgün örgünün bir bölümünün kaybı şeklinde görülmektedir.

Bozulma faktörlerinin, birbirine bağlı ve artarak çoğalan etkiye sahip oldukları anlaşılmaktadır. Çünkü, daha önce bahsi geçen büyük yangında darüşşifanın tamamen tahrip olması, ayakta kalan taç kapının zaman içinde bakımsız bırakılması, bu süreçte iklim ve çevresel faktörlerin devamı, taç kapı üzerine konut inşa edilmesi ve yükünün artırılması, şehircilik uygulamaları (yol yapımı, kaldırım döşemesi vb.) sonucu zemin kotunun sürekli yükseltilmesi ve taç kapının alt bölümlerinin toprak altında kalması vb. etkiler taç kapının direncini azaltmakta ve bozucu etkenlere karşı daha çok savunmasız bırakmaktadır (Fotoğraf 4).

Fotoğraf 4: Taç Kapı, Sol Taraf Destek Duvarında Örgü Kaybı ve Taç Kapı Üst Kısımında Çoklu Birim Malzeme Kaybı

Harç Kayıpları

Taç kapı birim malzemeleri arasında kullanılan derz-dolgu harçları, çevresel etkenlere karşı mukavemeti en düşük malzemelerdir. Örgüde taşlar arasında bağlantı malzemesi olarak kullanılan derz-dolgu harçları, kum ve taş tozu agrega ve kireç bağlayıcılı malzemeden oluşan içeriğe sahiptir.

Hem taç kapı üst kısımlarının kaybıyla yağmur ve kar sularına maruz kalması hem de etrafi dolan zeminden emilen suyun etkisi, derz-dolgu harçlarının tahribatında önemli rol oynamıştır. Zira harçlar, taç kapıya hem zeminden hem de duvar üstlerinden ulaşan suyun etkisiyle toprakta çözülme tuzların katılaşmasıyla ve sıcaklığın 0 0C altına düştüğü dönemlerde donma ve erime döngüsüne maruz kalarak ufalanma ve dökülmelere uğramış, bu durum da birim malzeme ve örgü bütünlüğünü etkileyerek kritik yapısal sorunları oluşturmuştur.

Buradan anlaşılacağı üzere birim malzeme kayıpları örgü düzeninin bozulmasına ve yeni sorunların oluşmasına, harç malzeme kayıpları da birim malzeme kayıplarına yol açmaktadır. Bozulma biçimleri, özellikle zemine yakın alt kısımlarda tamamen boşalma şeklinde, daha üst kısımlarda ise daha çok aşınma-ufalanma şeklinde görülmektedir (Fotoğraf 5, 6, 7).

Fotoğraf 5: Taç Kapı, Sağ Destek Duvarında Harç Boşalması
Fotoğraf 6: Taç Kapı, Yuvarlak Kemer Tonozunda Harç Boşalması
Fotoğraf 7: Taç Kapı, Sağ Destek Duvarında Harç Aşınma-Ufalanması

MALZEME BOZULMALARI

Taç kapı örgüsündeki taş ve derz dolgusu harç malzemelerinde görülen bozulmaları içermektedir. Bunlar, birim malzeme bütünlük sorunları, yüzeysel birikim-kirlilik, is tabakası ve bitkisel oluşum-tuzlanma şeklinde tespit edilmiştir.

Birim Malzemede Bütünlük Sorunları

Bozulmalar parça kaybı, kırık-çatlak, aşınma-ufalanma ve yapraklaşma şeklinde görülmektedir. Parça kayıpları ve kırık-çatlaklar, birim malzeme bütünlüğünde fiziksel (mekanik) etkiye bağlı olarak oluşan bozulmalardır.

Parça kayıpları yoğun olarak taç kapının zemine yakın alt kısımlardan başlayarak, kapı orta seviyesine kadar yükselen alanlarda, yuvarlak beşik tonozun orta kısımlarında ve sağ yan duvar alt kısımlarında tespit edilmektedir. Büyük yangında taç kapının tamamının etkilendiği mevcut hâliyle yüzeyi kaplayan is tabakasından anlaşılmaktadır. Parça kayıpları ve çatlak-kırıkların sebeplerinden birisinin yangın esnasında yükselen ısı ve oluşan termal şok sebep olmalıdır. Ayrıca yıkılan bölümler dolayısıyla yapıda meydana gelen yük dengesi değişiminin de örgü taşlarındaki çatlak ve kırıklar gibi bozulmalara yol açtığı anlaşılmaktadır.

Parça kayıpları, zemine yakın alt kısımlarda yüzey kayıplarına yol açacak kadar ilerlemiş durumda, daha üst kısımlarda kenar köşe kayıpları şeklindedir. Çatlak-kırıklar da solda kalan kapı kuşağında ve taç kapının arkasındaki sağ destek duvarında tespit edilmektedir. Hem derin hem de daha yüzeysel kırık ve çatlaklar görülmektedir (Fotoğraf 8, 9).

Fotoğraf 8: Taç Kapı, Sol Kapı Kuşağı, Kırık-Çatlak
Fotoğraf 9: Taç Kapının Arkasındaki Sağ Destek Duvarı, Çatlak

Yapının örgü alt kısımlarında aşınma-ufalanmalar yoğun görülmektedir. Bozulmanın nedeni zeminden emilerek birim malzemeye ulaşan ve taşın gözenekli yapısı sayesinde içerisinde ilerleyerek yüzeyde veya yüzeye yakın kısımlarda çiçeklenmeye/tuz kristalizasyonuna ve suya bağlı donma çözülme olaylarına imkân veren su-nem sorunlarıdır. Aşınma-ufalanma türü bozulmalar, alt kısımlarda tüm yüzeyleri kaplayacak kadar ilerlemiş şekilde iken, su emiliminin nispeten daha az görüldüğü üst kısımlarda ise daha az olarak görülmektedir (Fotoğraf 10, 11, 12).

Fotoğraf 10: Taç Kapı, Sol Mihrabiye, Aşınma-Ufalanma, Parça Kaybı**Fotoğraf 11:** Taç Kapı, Sağ Destek Duvarı, Aşınma-Ufalanma, Parça Kaybı**Fotoğraf 12:** Taç Kapı, Sağ Kuşak Alt Kısım, Aşınma-Ufalanma, Parça Kaybı

Taç kapının sağ destek duvarı üzerinde yer alan, mermer bir taş üzerine işlenmiş ve külliyeye ismini veren yılan figürlerinin, folklorik olarak hastalıklara şifa verdiği de inanılmaktadır. Kaynaklarda aktarıldığı üzere, tarihi seyirde bu yılanlı taş üzerinden kazınarak alınan taş tozlarının suya karıştırılarak içilmesi sonucu şifa bulunacağına inanılmaktadır. Bu inanış ve uygulama sonucunda kazınan taştaki gelişen aşınma sonucu yüzeysel kayıplar ortaya çıkmıştır (Behçet, 1998: 56, Ünver,1940:75).

Birim malzemedeki diğer bütünlük sorunu yapraklaşmadır, bozulma taş malzemede, yüzey tabakalarının plakalar hâlinde kabarması ve kayıpları şeklinde tespit edilmektedir. Bu tür bozulmalara da yukarıda sıralanan su emilimi, tuz çıkışları ve don gibi etkenler yol açmaktadır. Bozulma, birim malzemeye ulaşan tuzların yüzeyin altında gelişmesi ve don olayları sonucu oluşan basınç ile meydana gelmiştir. Bu tür bozulmalar, yüzeyde süsleme ve işçilik izlerine ilişkin taşıcı işaretlerinin kaybına yol açmaktadır. Mihrabiyelerin mukarnas nişlerinde, sol kapı kuşaklarında ve yan duvarlarda hem taş aralarından üstten ulaşan hem de zeminden ulaşan su emiliminin etkisiyle bu tür bozulmalar görülmektedir (Fotoğraf 13, 14).

Fotoğraf 13: Taç Kapı, Sol Kapı Kuşağı, Yapraklaşma**Fotoğraf 14:** Taç Kapı, Sol Mihrabiye, Yapraklaşma

Yüzeysel Birikim-Kirlilik, İs Tabakası

Yüzeysel birikim/kirlenme, yangın ile taç kapının içinde bulunduğu çevre etkilerine ve iklim şartlarına bağlı olarak gelişen, malzeme yüzeyini kaplayan ince tabakalı yapıdaki kirlenme türü bozulmalardır.

Darüşşifanın geçirdiği yangın sonucu tüm taç kapıyı kapladığını tespit ettiğimiz is tabakası yüzeyi kaplayan bir kirlilik türü bozulmadır. Parça kaybı ve aşınma-ufalanmaya bağlı kayıplar yaşayan ve malzeme rengi ve dokusu ortaya çıkan yüzeyler hariç, diğer tüm yüzeyler bu kirlilikle kuşatılmış durumdadır.

Yüzeysel kirliliğe destek veren diğer husus ise hava kirliliği etkisidir. Taç kapı günümüzde şehir merkezinde yer almakta, çevresinde çok sayıda iş yeri ve konut bulunmaktadır, trafiğe de açık bir yol üzerinde bulunan taç kapının yüzey kirliliği, ileri derecede bir bozulma olarak tespit edilmiştir. Yüzeysel olarak tespit edilen bu bozulma türü, estetik bir sorun olarak görünse de koyu renkli yüzeylerin daha fazla gün ışığı etkisiyle daha çok ısınarak genleşmesi ve böylece diğer kısımlardan daha fazla bozulmaya açık

olması itibarıyla birim malzemenin fiziksel yapısını etkileyerek, dayanımını azaltmaktadır. Nitekim yüzey kayıplarının yaşanmasında bu tip bozulma da etki etmiştir (Fotoğraf 15).

Fotoğraf 15: Taç Kapı, Yüzeysel Birikim-Kirlilik, İş Tabakası

TAÇ KAPININ KORUNMASINA RİSK OLUŞTURAN SORUNLAR

Yapısal ve birim malzeme boyutunda bozulmalara sebep olabilecek tüm risk faktörlerini-etkilerini kapsamaktadır. Bahsi geçen sorunlar, nem, bitkisel oluşum ve tuzlanma, imar uygulamaları, hatalı müdahaleler ve yeniden kullanıma bağlı bozulmalar şeklinde tespit edilmiştir.

Nem, Mikrobiyolojik Oluşum, Tuzlanma

Taç kapının sağ tarafındaki zemin birleşimlerinde mikrobiyolojik oluşumlar görülmektedir. Su yosunu (alg) türünde gelişen bu oluşumlar, taç kapının sağ yanından yukardan aşağı doğru geçen, üzerindeki konutun çatı tahliye borusundan gelen sular sayesinde beslenmektedir. Aynı zamanda bu su kaynağı yine sağ tarafta, zeminden başlayarak iki-üç sıra birim malzeme boyunca kendini gösteren tuzlanmalara da sebep olmaktadır. Tuzlanma, ayrıca yükselen zemin kotu sayesinde taç kapı birim malzemelerinin toprak altında kalmasından ve zemin drenaj sorunlarına bağlı olarak topraktan emilen su ve nemden kaynaklandığı anlaşılmaktadır (Fotoğraf 16, 17, 18).

Fotoğraf 16: Taç Kapı, Sağ Taraf, Bitkisel Oluşum

Fotoğraf 17: Taç Kapı, Sağ Taraf Destek Duvarı, Konut Tahliye Borusu

Fotoğraf 18: Taç Kapı, Sağ Taraf, Tuzlanma

Yüzeysel olarak görünen tuzlanma, nem ve mikrobiyolojik oluşum türündeki bozulmalar, beraberinde başka bozulmalara sebep olmaktadır. Nitekim tuzlanma ve don, aşınma-ufalanma ve yapraklaşma gibi bozulmalara da yol açmaktadır. Mikrobiyolojik oluşumlar ve nem ise birim malzemenin gözenekli yapısından imkân bularak malzeme üzerinde yer edinmekte ve donma-erime sirkülasyonu sonucu ortaya çıkan basınca bağlı, malzeme bozulmalarına sebep olmaktadır. Taç kapı taş süslemelerinin sağ alt köşedeki kısımları bu bozulmalar yoluyla kaybedilerek işlenmiş taşın amorf bir kütle hâline dönüşmesine neden olmuştur.

Şehircilik ve İmar Faaliyetleri

Daha öncede değinildiği üzere taç kapı ve bağlı bulunduğu külliye yapıları şehrin merkezinde, oldukça işlek bir konumda yer almaktadır. Bu alanda çok sayıda ev ve iş yeri bulunmakta, aynı zamanda aktif bir trafik görülmektedir. Buna bağlı olarak gelişen hava kirliliği ve trafikten kaynaklı vibrasyon-titreşim, hassas

durumdaki taç kapı için kritik bir risk faktörüdür. Ayrıca yol yapımı çalışmaları ve kaldırım düzenlemeleri, taç kapının özgün kot seviyesinin sürekli yükseltilmesine sebep olmuştur. 2009 yılında yapılan araştırma kazılarında da taç kapının zemin seviyesinden yaklaşık 1 m derinlikte toprak altında kaldığı tespit edilmiştir. Bu durumda toprak altında kalan bölümler için olduğu kadar zemin üzerindeki bölümlere de sürekli zemin suyunun ulaşmasına ve nem-suya bağlı, tahrip edici (tuzlanma, don ve mikrobiyolojik gelişme gibi) birçok bozulmanın ortaya çıkmasına neden olan bir etkiye sahiptir (K.V.B.M, 2008: 7).

Hatalı Onarım Müdahaleleri ve Yeniden Kullanıma Bağlı Bozulmalar

İnşa tarihi tam olarak tespit edilemeyen, ancak Cumhuriyet Döneminde yapıldığı anlaşılan ve taç kapı üzerine tamamen oturtulan konut hem mevcut yapıyla uyuşmayan hem de tahrip olan bir yapı üzerinde ağırlığı ile ciddi risk oluşturmaktadır. Muhdes ek olarak yapılan konut için kaide amaçlı kullanılan taç kapı, çatıdan uzanan su tahliye borusu vasıtasıyla da ayrıca suya maruz kalmaktadır (Fotoğraf 19, 20).

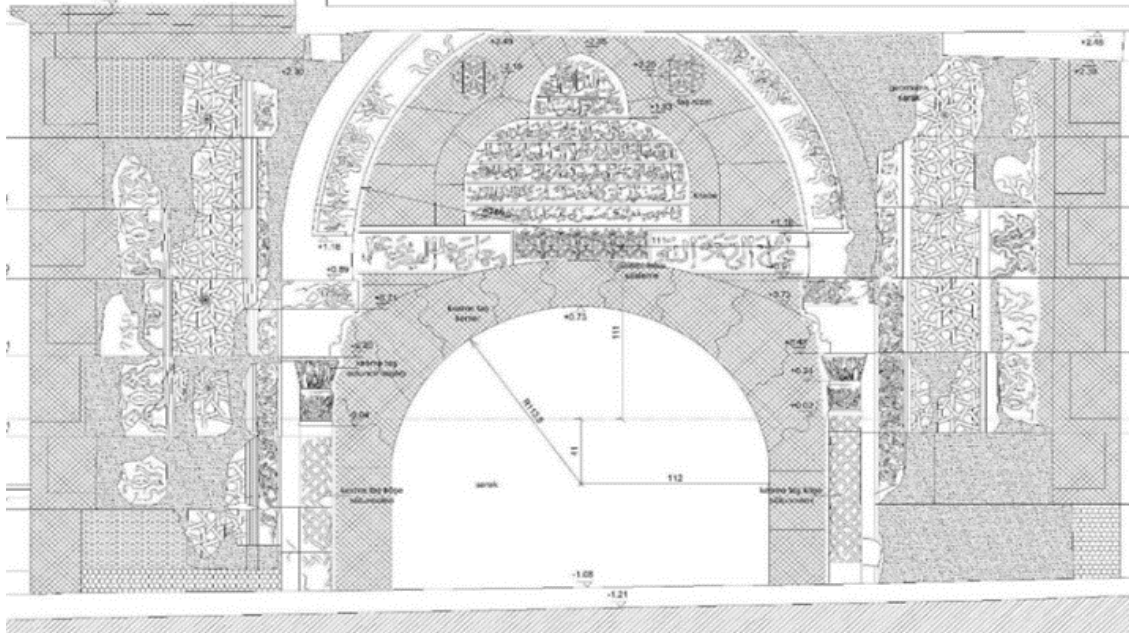
Fotoğraf 19: Taç Kapı Üzerine Oturtulan Konut

Fotoğraf 20: Taç Kapı, Sol Taraf Kuşak, Çimento Katkılı Harç Kullanımı

Yine tarihi belirlenemeyen onarımlar sırasında kullanılan çimento katkıli harçlar, hâlen taç kapının sol taraf kuşakları üzerinde görülmektedir. Harçların kullanıldığı taşların yüzeylerinde parça kaybı, yapraklaşma, aşınma-ufalanma gibi bozulmaların son derece ilerlemiş olduğu görülmektedir. Çimentolu harçlar içerisindeki çözünür tuzların varlığı dolayısıyla özgün malzemeler için risk oluşturmaktadır (Çizim 1).

Çizim 1: Taç Kapı, 2009 Yılına Ait Rölöve Çizimi

Kaynak: KVBM, 2008: 20

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Kastamonu Yılanlı Darüşşifa taç kapısı Anadolu Selçuklu Dönemi'nden günümüze ulaşan anıtsal taç kapı uygulamalarının önemli örneklerinden biridir. Darüşşifadan günümüze ulaşan taç kapı farklı etkenlerle bozulmalara uğramış durumdadır.

Taç kapı bozulmalarının doğru ve eksiksiz tespit edilmesi ve tanımlanması, taç kapıda yapılacak koruma-onarım çalışmaları için gerekli ilk adımdır. Bozulmaların tespiti ve mevcut durumunun belgelenmesi ardından ikinci adım, özgün malzemeyi koruma ve geleceğe sağlıklı aktarma temelinde önleyici ve aktif müdahale plan ve uygulamaları olmalıdır.

Gerekli önleyici ve aktif müdahale plan ve uygulamaları, genel başlıklar hâlinde aşağıdaki gibi sıralanabilir;

1. Dağılma, düşme, kopma riski taşıyan örgü birim malzemelerinde uygun malzeme ve teknikte sağlamlaştırma yapılmalıdır. Bu uygulama, yüksek risk taşıyan, yüzeyleri ayrılmak üzere olan birim malzemelerde uygulanarak daha sonra gerçekleşecek müdahalelere karşı dayanım sağlayacaktır.

2. Taç kapı birim malzeme ve haçlarından alınacak örnekler, farklı testlerle, farklı açılardan analiz edilmelidir. Bu sayede özgün birim malzemenin türü, dayanım derecesi vb. özellikleri belirlenmeli ve ulaşılan sonuçlar doğrultusunda onarımlarda malzeme ve teknik seçimine karar verilmelidir.

3. Taç kapı örgüsünde görülen malzeme kayıplarının, önceki onarımlarda yeni taş malzemelerle tamamlandığı anlaşılmaktadır. Özgün birim malzemelerde görülen aşınma-ufalanma, kırık-çatlak, parça kaybı gibi eksikliklerde, uygun malzeme ve teknik ile detaylı bir sağlamlaştırma yapılmalı, ardından aynı titizlikle tamamlanarak malzeme bütünlüğü sağlanmalıdır. Mukavemet kaybı yaşayan ve örgüde risk oluşturacak, dayanımı tükenmiş, dağılacak-çözülecek durumdaki birim malzemeler ise özgüne uygun yeni taşlarla değiştirilmelidir. Aksi taktirde bu durum statik dengede yeni bozulmaların yaşanmasına sebep olabilecektir. Ancak bu uygulama mecburi kalınmadıkça tercih edilmemelidir çünkü yapılacak her müdahale özgün dokuya yeni bir ek olacak ve yeni sorunlar yaratabilecektir (Şener, 2014; 984). Ayrıca yapılacak tüm uygulamaların, restorasyonda belirtme ilkesi gereği, özgünden ayrıştırılır nitelikte olmasına da özen gösterilmelidir.

4. Önceki onarımlarda kullanılan harçlar özgün malzemenin yüzeylerine taşırılarak uygulanmıştır. Bu durum özgün birim malzemenin form özelliklerinin ve kenar köşe kayıplarının anlaşılmasına engel olmuştur. Önceki onarımlarda kullanıldığını tespit ettiğimiz çimento katkılı harçların temizliği yapılmalı ve temizlenen alanlara, yukarıda aktarılan uygunlukta ve teknikte tamamlamalar yapılmalıdır. Yapılan derz temizliklerinde, özgün malzemenin maksimum düzeyde zarar görmemesi sağlanmalıdır. Derz-dolgu kayıplarında da yine özgüne uygun malzeme ve uygulamalarla tamamlamalar yapılmalıdır. Derz dolgu harçları özgün malzemenin yüzeyine taşmadan ve özgün malzemenin tüm özelliklerinin anlaşılır olacağı şekilde, titizlikle uygulanmalıdır.

5. Taç kapı üzerine oturtulan konutun en azından ilişkili kısmı kaldırılmalı ve açıkta kalacak üst kısma çevresel ve iklimsel etkenlerden korunmak için uygun bir örtü sistemi yapılmalıdır. Muhdes ekin kaldırılması, taç kapı üzerine binen ek basıncın etkisini ortadan kaldıracak ve kapının mevcut yükünü hafifletecektir.

6. Zaman içinde farklı çalışmalar sonucu yükseltelen zemin kotu özgün seviyesine kadar indirilmeli ve toprak altında kalan kısımlar bu risk faktöründen uzaklaştırılmalıdır. Düşürülen zemin kotu sayesinde yağmur sularının birikme riskine ve zemin drenaj sorunlarına yönelik su tahliye planı yapılmalıdır. Yapının etrafındaki muhdes ekler temizlenmelidir.

7. Taç kapı yüzeyini kaplayan kir-is tabakasının temizlenmesi ve yüzeysel koruma uygulaması gerekmektedir. Bu işlemle özgün renk ve dokunun ortaya çıkartılması sağlanacak, görsel olarak bütünleyici bir etki oluşturacak, aynı zamanda taşın yüzeysel bozulmasının engellenmesi-geciktirilmesini sağlanacaktır. Bu nedenle gerekli ve önemli bir koruma-onarım basamağıdır. Uygulamada kullanılacak malzeme, uygulama tekniği, kirin niteliği ve uygulayıcı deneyimi, temizliğin başarısını doğrudan etkileyeceğinden, bu faktörler çok iyi analiz edilmelidir. Zira yapılacak yanlış-hatalı bir temizlik uygulaması, taç kapı yüzeyinde dayanım gücünü kaybetmiş özgün malzemelerin daha çok bozulmasına yol açacaktır.

Sonuç olarak, Kastamonu Yılanlı Darüşşifası taç kapısı, mevcut korunma durumu itibarıyla, yüksek risk barındıran bozulmalara sahip olup nitelikli ve acil bir koruma-onarım uygulamasına ihtiyaç duymaktadır. Gerçekleştirilecek koruma-onarım uygulamalarının, özgün malzemenin korunmasına yönelik planlanması ve uygulaması gerekmektedir. Korumanın sürdürülebilirliği ve kalıcı bir sonuca

ulaşmak için periyodik kontroller ihmal edilmemelidir. Bu sayede günümüze kısmi kayıplar ile ulaşan taç kapının, sonraki nesillere mevcut durumunu koruyarak ulaşması mümkün olacaktır.

Yazarlık Katkısı

Bu araştırma tek yazar tarafından yürütülmüştür.

Etik Kurul Onay Bilgileri

Bu araştırmanın verileri gözleme dayalı olarak toplanmıştır. Bu sebeple çalışma etik kurul izni gerektirmemektedir.

KAYNAKÇA

- Bakır, A. ve Gökşen, A. (2019). Osmanlı Öncesi Dönemde Tokat, Amasya, Kastamonu ve Çorum Şehirleri. *Oğuz-Türkmen Araştırmaları Dergisi (OTAD)*, 3(1), 52-112.
- Behçet, M. (1998). *Kastamonu Eski Eserleri (Kastamonu Asar-ı Kadimesi)*. Kastamonu: Kastamonu Valiliği İl Özel İdaresi Yayınları.
- Cantay, G. (1992). *Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Darüşşifaları*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını.
- Çetinkaya, Y. (2019). İnanç Turizmi Destinasyonu Olarak Kastamonu Hz. Pir Şeyh Şaban-ı Veli Örneği, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), (Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Muharrem Avcı), Kastamonu: Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çifci, F. (1995). *Kastamonu Camileri-Türbeleri ve Diğer Tarihi Eserler*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Çubukcu Gümüş, D. (2019). Kastamonu'nun Kültürel Mirasının Korunması ve Turizm Amaçlı Kullanılmasına Yönelik Bir Araştırma, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), (Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Muharrem Avcı), Kastamonu: Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Döşemetaş, Ö. (2019). Şer'iyye Sicillerine Göre XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Kastamonu Kazası (1725-1750), (Yayımlanmamış Doktora Tezi), (Danışman: Doç. Dr. Ümit Kılıç), Erzurum: Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.
- Erdoğan, M. (1968). Osmanlı Devrinde Anadolu Camilerinde Restorasyon Faaliyetleri. *Vakıflar Dergisi*, 0(7), 149-205.
- Ersen, A. (2013). Taş Korumada Son 20 Yıldaki Gelişmeler ve Yenilikler. *Konservasyon ve Restorasyon Çalışmaları Dergisi*, 0(10), 3-19.
- Eskici, B.; Akyol A. A. ve Kadioğlu Y. K. (2006). Erzurum Yakutiye Medresesi Yapı Malzemeleri, Bozulmalar ve Koruma Problemleri. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 0(46), 165-188.
- Eskici, B. ve Şener, Y. S. (2000). Orhun Yazıtlarının Konservasyon Durumu Üzerine Gözlemler. *I. Ulusal Taşınabilir Kültür Varlıkları Konservasyonu ve Restorasyonu Kolokyumu*, (6-7 Mayıs 1999) İçinde (s. 141-150). Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Gökoğlu, G. (1952). *Paphlagonia Paflagonya Kastamonu, Sinop, Çankırı, Bartın, Bolu, Gayri Menkul Eski Eserleri ve Arkeolojisi*. Kastamonu: Doğrusöz Matbaası.
- Gümüşdağ, G. (2007). Kastamonu Şehri Nasrullah Camisi, Yılanlı Camisi, Yakup Ağa Camisi, Ahmet Dede Camisi Hazirelerindeki Mezar Taşları, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), (Danışman: Prof. Dr. Halit Çal), Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gürkan, K. İ. (1972). Selçuklu Hastaneleri. *Malazgirt Armağanı* İçinde (s. 33-63). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Güzel, E. (2018). Türkiye Osmanlı Mezar Taşlarında Servi Motifi. (Ed. M. Duranlı, R. K. Haykıran ve G. Kuzay Demir). *Uluslararası Türk-İslam Mezar Taşları Kongresi Bildiriler Kitabı*, (19-21 Ekim 2018) İçinde (251-282). Aydın.
- Henry, A. (2006). *Stone Conservation*. (Ed. A. Henry). Donhead, London.
- <https://www.yeniakit.com.tr/foto-galeri/kastamonu-tarihine-damga-vuran-bir-yapı-yılanli-camii-ve-kulliyesi-16060> adresinden 07.04.2022 tarihinde erişildi.
- İbret, Ü.; Aydınöz, D. ve Uğurlu, M. (2015). Kastamonu Şehrinde Kültür ve İnanç Turizmi. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 0(32), 239-269.
- Kamarlı, E. (2008). Kastamonu Tarihi Dokusunda Yer Alan Geleneksel Konut Yapılarının Cephe Mimarisi Üzerine Tipolojik Bir Araştırma, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), (Danışman: Yrd. Doç. Dr. Hümeysra Birol Akkurt), İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Küçükçaya, A. G. (2004). *Taşların Bozulma Nedenleri Koruma Yöntemleri*. İstanbul: Birsan Yayınevi.

- KVBM (Kastamonu Vakıflar Bölge Müdürlüğü) (2008). Yılanlı Külliyesi Taç Kapısı Rölöve-Restitüsyon ve Restorasyon Projesi Raporu, Kastamonu.
- KVBM (Kastamonu Vakıflar Bölge Müdürlüğü) (2009). Yılanlı Külliyesi Rölöve-Restitüsyon ve Restorasyon Projesi Raporu, Kastamonu.
- Öcal, A. ve Dal, M. (2012). *Doğal Taşlardaki Bozunmalar*. İstanbul: Mimarlık Vakfı İktisadi İşletmesi.
- Özgen, M. (2018). Tokat ve Kastamonu Darüşşifaları Etrafında Oluşan Tıbbi Mistik Folklor Uygulamaları. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 0(70), 284-30.
- Sönmez, Z. (1995). *Başlangıcından 16. Yüzyıla Kadar Anadolu Türk-İslam Mimarisinde Sanatçılar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Şener, S. (1997). XIV. Yüzyıl Bursa Yapılarında Erken Osmanlı Duvar Örgüsü. *Türk Etnografya Dergisi*, 0(20), 193-249.
- Şener, Y. S. (2000). Kayseri İl Merkezindeki Selçuklu Türbelerinde Mevcut Korunma Durumlarının Tespiti, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), (Danışman: Doç. Dr. Mehmet Tunçel), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şener, Y. S. (2014). Ani Şehir Surları, Korunma Sorunları ve Çözümüne Yönelik Öneriler. *Turkish Studies*, 9(10), 977-990.
- Şener, Y. S. (2016). Taş Eser Korumada Tamamlama Uygulamaları: Yöntem ve Uygulama Biçimlerine İlişkin Değerlendirmeler. *IV. ODTÜ Arkeometri Çalıştayı Bildiriler Kitabı, (7-9 Mayıs)* İçinde (s. 143-151). Ankara.
- Şener, Y. S. ve Derya, Ş. (2013). Bursa Orhan Gazi Türbesi: Opus Sectile Taban Döşemesi, Mevcut Korunma Durumu ve Restorasyona Yönelik Öneriler. *JMR*, 0(6), 45-57.
- Tanrısever, C.; Pamukçu, H. ve Saraç, Ö. (2019). *Kastamonu Efsaneleri*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Torraca, G. (1988). *Porous Building Materials, Materials Science for Architectural Conservation*. Roma: ICCROM.
- Ünver, S. (1938). Büyük Selçuklu İmparatorluğu Zamanında Vakıf Hastanelerin Bir Kısımına Dair. *Vakıflar Dergisi*, 0(1), 17-24.
- Ünver, S. (1940). *Selçuk Tababeti*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Wheeler, G. (2008). Alkoxysilanes and the Consolidation of Stone: Where we are Now. (Ed. J. Delgado Rodrigues ve J. M. Mimoso). *Proceedings of the International Symposium, (6-7 May 2008)* İçinde (s. 41-52). Lisbon.
- Yaman, T. M. (1935). *Kastamonu Tarihi (XV'inci Asrın Sonlarına Kadar)*. Kastamonu: Ahmed İhsan Matbaası.
- Yar, M.; Zannini, A. ve Bresciani, V. (2010). Mimari Taş Yüzeylerin ve Nesnelerin Lazerle Temizlenesi. *Restorasyon Konservasyon Çalışmaları, (Ocak-Şubat-Mart 2010)* İçinde, (s. 89-94). İstanbul: İBB KUDEB.
- Yeni, Ö. ve Çetin, Y. (2017). Kastamonu'da Moğol Etkisinin Pervaneoğlu Ali (Yılanlı) Darüşşifası ve İmareti Kitabesi Üzerinden Bir Değerlendirme. *Kastamonu Üniversitesi Uluslararası Malazgirt'ten Osmanlı'ya Selçuklu Sempozyumu Bildiri Kitabı* İçinde (s. 473-493). Kastamonu.
- Yüksel, G. (2011). Kastamonu Efsaneleri, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), (Danışman: Yrd. Doç. Dr. Murat Kacıroğlu), Yozgat: Yozgat Bozok Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.